

Реалізація критерію текстуальності у медичних текстах

О.О. Бардакова*

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

*Corresponding author. E-mail: bardakova@ua.fm

Paper received 30.10.15; Accepted for publication 17.11.15.

Анотація. Стаття присвячена вивченню структурних особливостей наукового тексту, що є важливим для повноцінного аналізу тексту в науковій сфері. Досліджується роль дієслівних одиниць із першими компонентами та їх похідних основ, що є іменниками, у структурі тексту (на матеріалі німецької мови) та з'ясовується критерій текстуальності, який при цьому реалізується. Для досягнення мети статті використано прийом опозиції, вивчення сполучуваності та контексту досліджуваних одиниць, метод контекстно-ситуативного аналізу тексту.

Ключові слова: текст, дієслівна одиниця, похідна основа, когеренція, синоніми, антоніми

Науково-технічний розвиток світу, поява електронних носіїв інформації та мобільних телефонів не призводять до заміни текстів якимись іншими одиницями для накопичення, збереження, передачі інформації. Навіть у сфері комунікації роль тексту зростає, а не навпаки, про що свідчить поява нового терміна «текстроверт» (слово, що пов'язане із термінами екстраверт та інтроверт) – означає тип людей, що вільніше і більше спілкуються, сміливіше розповідають про свої почуття за допомогою СМС-повідомлень та Інтернет-повідомлень, ніж наживо, тобто текст для них є природнішою формою спілкування. Функцією текстів у даному випадку є комунікативна, за допомогою текстів здійснюються також інші функції. Прагматикою (практичним застосуванням) тексту є функції, котрі текст виконує в культурному суспільстві. Мова має багато функцій (наприклад, комунікативну, номінативну, експресивну), які класифікують по-різному, а текст вважають реалізацією функцій мови. Здійснення ж інформативної, пізнавальної, апелятивної, мислетворчої, комунікативної та інших функцій тексту втілює, реалізує мету автора. Саме функціональна спрямованість, орієнтація на виконання мети повідомлення є однією з найбільш характерних особливостей тексту як письмового різновиду мови, тому письмовий текст є завжди прагматичним [2, с. 16].

Термін «текст» інтерпретують по-різному: наприклад, у нестандартному, своєрідному баченні Ю.М. Лотманом цього поняття текстом можна вважати утворення різного характеру – від художнього твору до людської особистості чи тексту культури в цілому [3]. Текст називають графічним відображенням «уривку фрагменту дійсності», породженням письмового варіанту мови [2, с. 16]. Текст також дефініюють як мовленнєвий твір, концептуально обумовлений (тобто має концепт, ідею) та комунікативно орієнтований у межах певної сфери спілкування, твір, що має інформативно-смыслову та прагматичну сутність (вона може бути й нульовою), [1, с. 104] – саме на це визначення ми спираємось у нашій статті. Отже, поняття «текст» є багатограним, багатоаспектним і залишається на сьогодні дискусійним, що спричинено також подальшим продовженням досліджень у розробці теорії тексту.

Теорія тексту в сучасності розбудовується в різних напрямках, метою дослідження текстів у сьогоденні є або вивчення соціальних функцій та цілі використання текстів, або вивчення їх структурної типології, тобто внутрішньотекстових зв'язків. У дослідженні питань, пов'язаних із структурою тексту важливу роль відігра-

ли дослідження Т. ван Дейка, К. Гаузенблаза, В. Дресслера, Н. Енквіста, К. Леві-Стросса, В. Матезіуса, Ц. Тодорова та ін. Суттєвим поняттям у дослідженнях, пов'язаних із вивченням структури тексту, є текстуальність – тобто сукупність ознак, які містить певний текст. У теорії щодо критеріїв текстуальності виокремлено когезію, когерентність, інтенціональність, акцептуальність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність [4]. Критерії текстуальності мають конкретні форми реалізації, наприклад, формами критерію інформативності є розповідь, опис; формами категорії інтеграції можуть бути стилістичні прийоми, синонімічні повтори тощо [2, с. 23]. Важливим моментом під час створення чи аналізу тексту є приналежність тексту до певного функціонального стилю. Лексичні, граматичні, структурні особливості тексту відрізняються в залежності від того, у якому функціональному стилі написано текст. Отже, для успішного створення цілісного та якісного наукового тексту, окрім наявності ідеї, матеріалу, доказів – автору потрібно брати до уваги особливості (лексичні, граматичні, структурні) наукового стилю, і саме особливості структури відіграють важливу роль у правильній побудові тексту, оскільки науковий стиль характерний послідовністю викладу, впорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, точністю, чіткістю, однозначністю, логічністю, структурованістю та стислістю висловлювань, при цьому насиченість змісту інформацією зберігається.

Метою статті є дослідити використання дієслівних одиниць (ДО) та їх похідних основ (ПО) у медичних текстах, для того щоб виявити, чи відіграють певну роль ДО та їх ПО у структурній побудові тексту, і в якому критерії текстуальності це реалізується.

Матеріалом дослідження є ДО першими відокремленими компонентами та їх ПО, які є іменниками, що функціонують у медичному тексті «Active Nutrient akut und aktiv zur Vorbeugung von Wadenkrämpfen» [5]. Під ДО з першим відокремленим компонентом, услід за Бриковським К.С., Доналієс Е, Зерною В.К., Раєвським М.В., Сімековою А., та ін., ми розуміємо тип дієслів, у котрих перший словотворчий компонент (ab-, an- auf-, durch-, ein- та ін.) сполучається з другим компонентом (інфінітивом), причому перший компонент може в реченні бути розташованим дистантно від інфінітиву, на відміну від префіксів чи суфіксів.

Для досягнення мети дослідження використано такі методи та прийоми:

– вибірка ДО з першими СК-приймниками, при-
слівниками, прикметниками всіх структурних типів та
співвідносних з ними ПО іменників із медичного тек-
сту «Active Nutrient akut und aktiv zur Vorbeugung von
Wadenkrämpfen» [5];

– прийом опозиції для з'ясування диференційних
ознак лексичних одиниць шляхом зіставлення та про-
тиставлення;

– вивчення сполучуваності, контексту досліджува-
них одиниць, оскільки це допомагає розкрити прихова-
ні властивості мовної одиниці, які при парадигматич-
ному (опозиційному) підході можуть залишитись не-
поміченими;

– метод контекстно-ситуативного аналізу тексту, що
вивчає специфіку функціональних характеристик мов-
них одиниць у певних різновидах тексту.

У статті ми розглядаємо текст «Active Nutrient akut
und aktiv zur Vorbeugung von Wadenkrämpfen» [5], що
належить до наукового функціонального стилю в галу-
зі медицини та має відповідні специфічні характерис-
тики, притаманні текстам цього стилю.

ПО *Anwendung* – *прийом, застосування, вживання,
використання; процедура* – вживається в тексті неод-
норазово, у тому числі в якості першого СК складного
іменника *Anwendungsbeobachtung* – *спостереження за
прийомом препарату*. Тематично близькою до ПО *An-
wendungsbeobachtung* є ДО *auff/treten* – *1.стунати
2.тримати себе 3.виникати, з'являтися* (вжита у зна-
ченні *виникати, з'являтися*) оскільки ДО в тексті опи-
сує результат процесу, що названий ПО *Anwendungsbe-
obachtung* – *спостереження за процесом застосування*.

ДО *an/wenden* в тексті виявлене не було, але нато-
мість контактно (в межах одного речення) вжита сино-
німічне ДО *aus/schöpfen* – *використати, вичерпати*
(яке має відтінок доконаної, закінченої дії): „Methode:
Eine medikamentöse Prophylaxe, z. B. mit Chininsulfat,
sollte nur dann zur Anwendung kommen, wenn alle ande-
ren Maßnahmen ausgeschöpft sind, im Übrigen sollte
sorgfältig vorher das Nutzen-Risiko-Verhältnis abgewogen
werden, da es selten zu gefährlichen unerwünschten Reak-
tionen kommen kann“ [5, S.66]. Виявлено також, що у
ПО *Anwendung* – *прийом, застосування, вживання,
використання; процедура*: „Anwendung eines Massage-
rollers“, „medikamentöse Prophylaxe, z. B. mit Chininsul-
fat, sollte nur dann zur Anwendung kommen“ [5, S.66] у
тексті функціонують синонімічні ПО *Aufnahme* – *1. над-
ходження (речовини до організму) 2. прийом 3. госпи-
талізація 4. знімок*; „die Aufnahme von Citrat- und Car-
bonatsalzen sowie Vitamin B“ та *Einnahme* – *прийом*

ДО *ab//setzen*, ПО *Absetzen*, ПО *Einstellen* ↔

ДО *aus//schöpfen*

„Einnahme von Diuretika oder Abführmitteln“ [5, S.66]; а
також виявлено ПО, яка не є синонімом, але має подіб-
не значення завдяки контексту: *Ansatz* – *1. прикріплення
2. спроба, підготування, починання* (у значенні *спроба*):
„Neu ist der Ansatz, das Säure-Basen-Verhältnis zu beein-
flussen“ [5, S.66]. ПО *Ansatz* має тематично близьку ПО
Wirksamkeitsnachweis – *підтвердження ефективності*
у сусідньому абзаці: якщо ПО *Ansatz* означає початко-
вий крок у дослідженні, то ПО *Wirksamkeitsnachweis* –
підтвердження ефективності означає результати дос-
лідження, тобто між ПО наявний смисловий зв'язок:
„Valide Wirksamkeitsnachweise liegen im Allgemeinen
nicht vor“, „Ein neuer, hier geprüfter Ansatz“ [5, S.67].

Стосовно ПО *Ansatz* – *1. прикріплення 2. спроба, під-
готування, починання*, то у тексті виявлено також спі-
льнокореневе ДО *absetzen* – *1 осаджувати II відмінати
(прийом ліків)*: „Diese (bestimmte Medikamente) sollten
von einem Arzt ersetzt oder abgesetzt werden [5, S.67]“ та
ПО *Absetzen* – *1 осаджування II відміна (прийому ліків)*:
„Auch das Absetzen bestimmter Medikamente führt oft zur
Besserung“ [5, S.67]. Оскільки ДО *absetzen* та ПО *Abset-
zen* виявлені в межах сусідніх абзаців, можна зробити
висновок про те, що ПО *Absetzen* вживається для уник-
нення тавтології, спрощення структури речення, комп-
ресії змісту. Між реченнями з ДО *ab//setzen* та ПО *Ab-
setzen*, в одному абзаці з ПО *Absetzen* виявлено ПО *Ein-
stellen* – *встановлення; припинення* (у значенні *припи-
нення*), що є синонімом до ПО *Absetzen* та вжита для
уникнення тавтології: „das Einstellen des Nikotinabusus“
[5, S.67].

Дистантно, у межах усього тексту, виявлено антоні-
мічні зв'язки між ДО *ab//setzen* та ДО *ein//nehmen* –
*1. займати, посідати 2. брати 3. отримувати 5. приї-
мати (їжу, ліки)* „vor allem keine zusätzlichen Schmerz-
mittel einzunehmen“ [5, S. 67], а також між ПО *Absetzen*,
ПО *Einstellen* та ПО *Aufnahme* – *1. надходження (речо-
вини до організму) 2. прийом 3. госпіталізація 4. знімок*
„die Aufnahme von Citrat- und Carbonatsalzen“ [5, S.66],
ПО *Einnahme* – *прийом* „Einnahme von Diuretika oder
Abführmitteln“ [5, S.66], ПО *Anwendung* – *прийом, за-
стосування, вживання, використання; процедура* „nur
dann zur Anwendung kommen“ [5, S.66]. Раніше у ПО
Anwendung було виявлено синонімічну ДО *aus//schöp-
fen* – *використати, вичерпати*, отже, можна припусти-
ти, що ця ДО теж може бути антонімічною до *ab//se-
tzen*, але навпаки, завдяки значенню доконаної, закін-
ченої дії ДО *aus//schöpfen* має подібність у значенні з
ДО *ab//setzen* – *1 осаджувати II відмінати (прийом
ліків)*. Це можна відобразити таким чином:

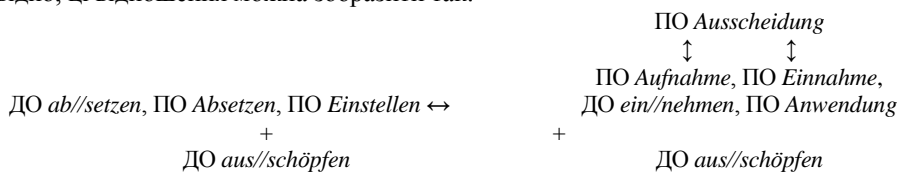
ДО *ein//nehmen*, ПО *Aufnahme*,
ПО *Einnahme*, ПО *Anwendung*

+

ДО *aus//schöpfen*

Синонімічні ПО *Aufnahme* та *Einnahme* мають також антонімічні стосунки з ПО *Ausscheidung* – *виділення, елімі-
нація*: „Ausscheidung von Körpersalzen“ [Vorbeugung, S.66], дистантно з ПО *Aufnahme* та контактно, в межах одного
речення, з ПО *Einnahme*.

Відповідно, ці відношення можна зобразити так:

ПО *Einnahme* функціонує також в якості 2-го СК складного іменника *Fehleinnahme* – *неправильне вживання ліків*: „Über *Fehleinnahmen* oder unerwünschte Wirkungen wurde nicht berichtet“ [Vorbeugung, S.68]. Відповідно, можемо спостерігати послідовне утворення ПО іменників від ДО *ein//nehmen*, оскільки в тексті наявний

ПО *Absetzen*, ПО *Einstellen*
 ДО *ab//setzen*, ↔
 ДО *aus//schöpfen*

словотвірний ланцюжок від ДО *ein//nehmen* (складові словотвірному ланцюжку розташовані в тексті дистантно): *ein//nehmen* → *Einnahme* → *Fehl//einnahme*.

З цього робимо висновок, що враховуючи відношення послідовної похідності, синонімічно-антонімічні стосунки можуть бути зображені ще складнішою схемою:

ПО *Ausscheidung*
 ↓ ↓
 ПО *Aufnahme*, (ДО *ein//nehmen*
 → ПО *Einnahme*
 → ПО *Fehl//einnahme*),
 ПО *Anwendung*
 +
 ДО *aus//schöpfen*

У тексті наявні антонімічні стосунки також між ДО *ein//schließen* 1. *закривати* 2. *оточувати* 3. *включати*, *залучати* (у значенні *включати*, *залучати*) та *aus//lösen* 1. *вилуцувати* 2. *звільняти*, *вивільняти*, хоча в контексті ДО *ein//schließen* стосується людей: „70 Probanden wurden in die *Anwendungsbeobachtung eingeschlossen*“ [5, S.66], а ДО *aus//lösen* – явища „Oft wird der Muskelkrampf neurogen in den efferenten Axonen *ausgelöst*“ [5, S.66]. ДО *aus//lösen* має також антонімічну ДО *zusammen//ziehen* – *стягувати*, *скорочувати*: „Bei Muskelkrämpfen *zieht* sich ein einzelner Muskel oder eine Muskelgruppe meist in den Beinen unwillkürlich schmerzhaft für Sekunden bis Minuten *zusammen*“ [5, S.66], яка, у свою чергу, має антонімічну ПО *Ausstreichen* 1. *викреслювання* 2. *розгладжування* 3. *змазування* (у значенні *розгладжування*) „*Anwendung* eines Massagerollers zum *Ausstreichen* von Ödemen haben sich als wirksam erwiesen“ [5, S.66], що може бути зображено таким чином:

ДО *ein//schließen* ↔ ДО *aus//lösen* ↔ ДО *zusammen//ziehen* ↔ ПО *Ausstreichen*

ДО *aus//lösen* 1. *вилуцувати* 2. *звільняти*, *вивільняти* є синонімічним до ПО *Ausscheidung* *виділення*, *елімінація*, про ПО *Abführmittel* *послаблюючий засіб* можна сказати, цей іменник тематично близький до ДО *aus//lösen* та ПО *Ausscheidung*.

Тематично близькими між собою є ДО *ab//wiegen* – *зважувати*, ПО *Ausmaß* – *розмір*, *об'єм*, *кількість*, ПО *Anzahl* – *число*, *кількість* (іменники є синонімами).

ДО *an//halten* – 1. *зупиняти*, *затримувати* 2. *прикладати* 3. *спонукати*, *привчати* та ДО *beibehalten* – *зберігати*, *залишати*, *дотримуватись* є спільнокореновими та мають серед своїх значень синонімічні, але в контексті (контактно, в межах одного речення) не є синонімами. „Die Probanden wurden *angehalten*, während der Untersuchung ihre Medikation nicht zu ändern, vor allem keine zusätzlichen Schmerzmittel *einzunehmen*, sowie ihre Lebensgewohnheiten *beizubehalten*“ [5, S.67].

Отже, аналіз функціонування ДО та їх ПО в медичному тексті дозволив виявити, що в межах тексту, об'єднані однією загальною ідеєю різні ДО та ПО, хоча і не є безпосередніми синонімами або антонімами між собою, але мають тематичні синонімічно-антонімічні зв'язки, які можна відобразити у вигляді розгалуженої схеми. Цьому сприяє добір саме певного значення кон-

кретного слова з кількох можливих. Крім того, можна зробити висновок, що ДО *ab//setzen*, ДО *ein//nehmen* – 1. *займати*, *посідати* 2. *брати* 3. *отримувати* 4. *приймає* (*їжу*, *ліки*), ПО *Absetzen*, ПО *Einstellen* та ПО *Aufnahme* – 1. *надходження* (*речовини до організму*) 2. *прийом* 3. *госпіталізація* 4. *знімок*, ПО *Einnahme* є по суті ключовими словами тексту, можливо, саме тому у випадку вживання цих ДО та ПО виявлено розгалужену структуру синонімічних та антонімічних відношень.

Відомо, що значення ДО та їх ПО-іменників залежить як від других компонентів – інфінітивів дієслів, так і від перших компонентів. Деякі ДО з однаковим другим компонентом (наприклад, *aus//lösen* 1. *вилуцувати* 2. *звільняти*, *вивільняти* – *auf//lösen* 1. *розв'язувати* 2. *розчиняти*) не мають синонімічних або антонімічних стосунків між собою, натомість мають такі стосунки з ДО з тотожними першими компонентами.

Оскільки навіть у ДО та ПО, що мають різні корені та не мають відносин похідності між собою, ми виявляємо синонімічні відносини, то можна припустити, що синонімічність значення виникає саме через один і той же перший СК ДО. Тобто можна зробити висновок про те, що наявність певних значень, наприклад, у СК *auf-*, сприяє виникненню синонімічних зв'язків, саме тому загальна схема є розгалуженішою, оскільки не лише корінь слова впливає на це.

У свою чергу, таким чином ДО та їх ПО будують загальну канву тексту, оформлюючи думку згідно зі стилістичними вимогами, їх використовують для уникнення тавтології, при побудові речень різного типу (простіші за структурою – з ПО-іменниками), тим самим створюючи зв'язний текст.

Відомо, що цілісність (когерентність) і зв'язність (когезія) є основними ознаками структури тексту [4]. Когезія має зовнішні і внутрішні засоби, причому внутрішні (семантичні), ґрунтуючись на єдності предмету опису, вважаються важливішими. Отже, оскільки з'ясовано, що ДО та їх ПО можна вважати ключовими словами проаналізованого тексту, то можна зробити висновок про те, що ДО та їх ПО, зображаючи спільність предмету опису, «з'єднують» текст, є внутрішніми засобами когезії і тому відіграють важливу роль у побудові структури тексту, тобто виконують текстотвірну функцію.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Болотнова Н.С. Филологический анализ текста: учеб. пособие. – 4-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 520 с.
- [2] Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Изд. 4-е, стереотипное. М: КомКнига, 2006. – 144 с.
- [3] Лотман Ю.М. Структура художественного текста // Лотман Ю.М. Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПб», 1998. – С. 14-285 с.
- [4] Dressler, W.U. & R. de Beaugrande. Introduction to Text Linguistics. London: Longman, 1981. – 160 p.
- [5] Kiesewetter, H. Active Nutrient akut und aktiv zur Vorbeugung von Wadenkrämpfen // Phlebologie 2/2015. – MVZ Hämostaseologicum, Berlin: Schattauer Verlag, 2015. – S. 66-70.

REFERENCES

- [1] Bolotnova, N.S. Philological Analysis of the Text: Manual. – The 4th edition. – Moscow: Flinta: Nauka, 2009. – 520 p.
- [2] Galperin, I.R. Text as an Object of Linguistic Research. – The 4th edition. – Moscow: ComKniga, 2006. – 144 p.
- [3] Lotman, J.M. The Structure of a Literary Text // Lotman J.M. About art. – SPb.: “Art – SPB”, 1998. – P. 14-285.
- [4] Dressler, W.U. & R. de Beaugrande. Introduction to Text Linguistics. London: Longman, 1981. – 160 p.
- [5] Kisevetter, H. Active Nutritious Sharp and Active for Preventing Leg Cramps // Flebologie. – 2/2015. – MVC Hemostaseologicum, Berlin: Shattauer Ferlag, 2015. – P. 66-70.

Criterion of textuality in the medical texts

O.O. Bardakova

Abstract. Following article is devoted to researching structural characteristics of scientific text that is important for the text analysis in the scientific sphere. The role of verbal units with the first components and their derivatives that are represented as nouns is researched in the structure of the text (on material of the German language). The realized criterion of textuality is found as well. Such methods as oppositional technique, study of combining researched units and their context, and the method of contextual-situational analysis of the text are used for achieving the aim of the article.

Keywords: *text, verbal unit, derivative stem, word-building component, coherence, synonyms, antonyms*